

13. *Гринченко Б.Д.* Словарь украинского языка: В 4 т. Киев, 1958. Т. 2. С. 90.
14. *Этимологический словарь славянских языков.* Праславянский лексический фонд / Под ред. *О.Н. Трубачёва.* Вып. 6. М., 1979; Вып. 20. М., 1994; Вып. 24. М., 1997. С. 69-70.
15. *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы:* У 5 т. Мн., 1978-1979. Т. 3. С. 249-250.
16. *Кретов А.А., Лукьянова Н.А.* Семантические процессы в лексико-семантических группах // Семантические процессы в системе языка. Воронеж, 1984. С. 60-61.
17. *Словарь русских народных говоров* / Под ред. *Ф.П. Филина.* Вып. 6. Л., 1970. С. 112.
18. *Элиасов Л.Е.* Словарь русских говоров Забайкалья. М., 1980. С. 87.
19. *Сцяшковіч Т.Ф.* Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці. Мн., 1972. С. 108.
20. *Бялькевіч І.К.* Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. Мн., 1970. С. 131.

S U M M A R Y

The subject of the article is the semantic transmission 'to see' → 'to want' in the Russian and other Slavic languages.

Поступила в редакцию 1.11.2000

УДК 808-3-022

В.Э. Зіманскі

Вісліцкі статут як помнік беларускай дзелавой пісьменнасці XV ст.

Ва ўмовах станаўлення і далейшага развіцця Вялікага княства Літоўскага як самастойнай дзяржавы для паспяховага функцыянавання дзяржаўнага механізму, забеспячэння грамадскага парадку і захавання грамадзянскіх правоў жыхароў неабходны быў збор законаў, які б рэгуляваў прававыя нормы на ўсёй тэрыторыі дзяржавы. Стварэнне ўласнага юрыдычнага заканадаўчага дакумента павінна было пацвердзіць незалежнасць Вялікага княства Літоўскага ад Каралеўства Польскага і мела важнае грамадска-палітычнае значэнне. Існаваўшыя на пачатак XV стагоддзя ўказы і прывілеі рэгулявалі часцей асобныя бакі жыцця грамадства і нярэдка не ўспрымаліся як абавязковыя на ўсёй тэрыторыі дзяржавы.

Уласнае заканадаўства, натуральна, павінна было абапірацца на лепшыя ўзоры юрыдычнай думкі таго часу. Такім дакументам з'явіўся Вісліцкі статут, закліканы не толькі уніфікаваць заканадаўства дзвюх дзяржаў, аб чым сведчаць дабаўленыя ў яго артыкулы, але і стаць першым крокам на шляху стварэння ўласнага заканадаўства ВКЛ.

Вісліцкі статут 1346-1347 гг. (Статут Казіміра Вялікага), складзены на аснове польскага звычайнага права, сістэматызаваў законы феадальнага права і адлюстроўваў намеры каралеўскай улады ліквідаваць феадальную раздробленасць, уніфікаваць права, умацаваць манархію. Быў выдадзены каралём Казімірам III Вялікім (1333-1370) асобна для Малой і Вялікай Польшчы. Абодва напісаны па лацінскай мове. Велікапольскі статут (34 артыкулы) прыняты на феадальным з'ездзе ў Петракове ў 1346 г.; потым на з'ездзе ў Вісліцы ў 1347 г. быў зацверджаны: Малапольскі статут (59 артыкулаў). Вісліцкі статут-помнік юрыдычнага зместу, разнавіднасць

дзелавога пісьменства, падрыхтаваны на аснове феадальнага права Польшчы, якое адлюстроўвала магутнасць каралеўскай улады, пераход ад натуральнай рэнты да грашовай. Уніфікацыя праваў была накіравана на ўзмацненне феадальных маёмасных адносін, на рэгламентацыю ўмоў пакідання сялянамі зямлі; адмянялася права «мёртвай рукі», паводле якога феодал прэтэндаваў на частку маёмасці памерлага селяніна. Першапачатковы змест Вісліцкага статута складаўся з 138 артыкулаў. У прадмове гаварылася, што з'яўленне гэтага збору законаў з прававымі нормамі для насельніцтва дзяржавы абумоўлена скаргамі многіх жыхароў па судовых рашэннях, якія часта залежалі ад асабістых адносін афіцыйных асоб і скажнікаў.

У статутце артыкулы размешчаны ў пэўнай сістэме. Адны з іх кадыфікуюць прававыя нормы для насельніцтва дзяржавы: *в оуставленіи пра^о коли^ж в^сса права то есть пръвое(56); в суде^х колко кажнаа земла ѿмееть судья и^м(126)*; другія змяшчаюць пастановы за выяўленыя злачынствы: *хто буде^м ранень у свады а любо кром^ѣ свады(196); в свид^ѣчство прірожены^х имае^м ли быт^и припущо^н(20)*; у трэціх вызначаецца велічыня штрафу ў залежнасці ад сацыяльнага становішча жыхароў: *в ципленію и в саженію сада(296); хто кому силою воло возме^м(30)*; у чацвёртых велічыня штрафу назначаецца ў залежнасці ад цяжкасці здзейсненага злачынства: *в кмети внъ же рыцера рани^м а любо шлахта. Артыкулы адлюстроўвалі важнейшыя галіны права: крмінальнае (в злодею ѿмаю^м быті погна(226); в кметю которыи изабье^м другого кмета (24); в том хто брата забье^м(286); о бранью стоговъ(8); грамадзянскае (в пустыні сельскои а любо местьскои(236); кто кмете^о из вдного села да другого села не могу^м(26); в разделе^х хто са хто са дели^м пре^о приетели(326); эканамічнае (в позыченіи(236); о лихе^ѣ жидо(286); в позыченъи кона хто позычить(7); кто пшеници позычае^м а любо ино^о чого(66)); агульнапрацэсуальнае (о каданія роковъ великихъ судовъ земьскихъ ка^к бывало(386); в пам^{ятно} колко грошей маеть(43); су^о израна а любо до вб^ѣда а любо да полудни ѿмаеть быти сужень(6).*

Лацінскі арыгінал 1346-1347 гг., паслужыў асновай для перакладу на старабеларускую мову ў п. XV ст. (у перыяд паміж 1423-1434 гг.) і захаваўся ў копіі к. XV ст. Як мяркуюць даследчыкі, пераклад ажыццяўляўся з выкарыстаннем польскіх крыніц [1; 2]. Пры перакладзе каралём Уладзіславам да 138 артыкулаў былі дададзены яшчэ 32 (*раистръ кни^е други^х правы^х корола Вло^{дисла}^о(9)*). Гэта дапрацаваная рэдакцыя лацінскага тэксту, у якой сістэматызаваны прававыя нормы жыхароў, адпаведныя тагачасным эканамічным і палітычным умовам жыцця. Пры дапрацоўцы былі дададзены ў асноўным артыкулы па грамадзянскім праве: *о удове прі чомъ зостатъ коли мужъ умреть(9); о п^ѣкальнико^х д^ѣвичьихъ(9); о д^ѣка^х которыи не маю^т брати роженое(9)*; а таксама артыкулы па арганізацыі судовага працэсу: *о рокохъ посполныхъ земьскихъ(9); о хованіи книгъ земьскихъ(9); о роки прічине какъ маютъ быті прічинены(9); о наметномъ колко гроши ѿмаютъ брать(9)* (гэты артыкул перагледжаны і дапоўнены), артыкулы па крмінальным праве: *в пожару хто лесы пожигае^м(96)*; па эканамічным праве: *о продавци именія(9)*; па гаспадарчым праве: *о лову заечьемъ(96); о шлов^ѣж шленьемъ и лосиномъ(96); о братьстве местьском и в таварехъ и^х(96)*. Вісліцкі статут паслужыў асноўным матэрыялам і часткова ўзорам для Судзебніка 1468 г. (Статута Казіміра IV Ягелончыка) і Статута Вялікага княства Літоўскага трох рэдакцый (1529, 1566, 1588 гг.). Беларускі рукапісны спіс Вісліцкага статута знаходзіцца ў Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы ў Маскве. Апублікаваны ў выданні «Акты, якія адносяцца да гісторыі Заходняй

Расіі, сабраныя і выдадзеныя Археаграфічнай камісіяй» (Спб., 1846.Т. 1. 1340-1506 г.). У 1959 г. польскія даследчыкі С.Роман і А.Вітуляні выдалі Вісліцкі статут фотатыпічным спосабам [3].

Аналіз тэхнікі пісьма, прымененай у Вісліцкім статуце, паказвае, што помнік напісаны познім паўуставам. Разам з тым у помніку выкарыстаны прыёмы скарапіснага пісьма, што праяўляецца ў напісанні асобных літар, у напісанні надрадковых знакаў (` , ` ` ` ^ s ` ` , цітлы, каморы), скарачэнні слоў, ужыванні вынасных літар, наяўнасці вязяў. Адначасова пры напісанні асобных ініцыяльных літар прасочваюцца элементы ўстаўнога пісьма.

Графічная сістэма помніка вызначаецца наяўнасцю ўсіх літар, неабходных для перадачы гукаў старабеларускай мовы разглядаемага перыяду. Сістэма галосных перадаецца з дапамогай літар а, е, ё, ё, і, о, оу, ъ, о^в, ж, ш, ъ, ь, ы, ъ, ю, ъ, ъ, ъ, з якіх у якасці графічных варыянтаў выступаюць ъ, ж, ъ, о^в, оу; ъ, ъ; ъ, е, е, е; ш, о; і, и (у пэўных пазіцыях варыянтам ъ выступае о, ь-е). Уніфікацыя графічных сродкаў, якія абазначаюць галосныя гукі, выяўляецца ў сістэмным і пераважным ужыванні літар о, ъ, е, і. Сістэма графем, якія абазначаюць зычныя гукі (в, в, г, д, ж, з, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, ц, в, ъ), характарызуецца большай упарадкаванасцю. Традыцыйным ужываннем вызначаюцца толькі графемы ъ, ц. Фактычна нявыпрацаванымі застаюцца толькі сродкі перадачы зычных [ў], [ї]. Як і ў папярэдні, і ў наступныя перыяды, парныя па цвёрдасці-мяккасці зычныя перадаюцца з дапамогай аднолькавых літар. Разам з тым, паколькі фанетызацыя пісьма патрабавала новых графічных сродкаў для перадачы асаблівасцей жывой беларускай мовы таго часу, ідзе актыўны пошук такіх сродкаў – у першую чаргу праз выкарыстанне наяўных графем і іх спалучэнняў з надрадковымі знакамі ([ї] – и^в, и^н, и^н, ``; [ў] – оу, ъ). Адначасова ідзе працэс вызвалення ад лішніх графічных сродкаў (ѝ, џ, цітлы, каморы) і уніфікацыі наяўных (замена и на (``), (:), (-); абазначаецца тэндэнцыя да ўжывання некаторых графічных сродкаў у якасці пунктуацыйных знакаў (.), (.), (Δ).

Арфаграфія Вісліцкага статута вызначаецца цесным узаемадзеяннем традыцыйнага, этымалагічна-марфалагічнага, і фанетычнага прынцыпаў пісьма.

На этымалагічна-марфалагічным прынцыпе напісання заснавана перадача на пісьме большасці зычных: зацвярдзелыя зычныя, д-дз, т-ц, ў<л, асіміляцыйныя змены па мяккасці, перадача канцавых спалучэнняў (і)я, (і)ю, адлюстраванне непераходнага памякчэння заднеязычных г,к,х, правапіс прыназоўнікаў, перадача на пісьме некаторых спалучэнняў зычных, а таксама перадача спалучэнняў рэдукаваных з плаўнымі, ужыванне ў некаторых пазіцыях рэдукаваных для абазначэння галосных гукаў.

Фанетычныя напісанні ў Вісліцкім статуце колькасна менш паказальныя, чым этымалагічна-марфалагічныя. Тэндэнцыя да фанетызацыі правапісу праяўляецца ў перадачы на пісьме вынікаў акання, якання, асіміляцыі па звонкасці-глухасці, змяненні пачатковага і, напісанні прыстаўных галосных, адлюстраванні змены е>ў, зацвярдзення губных на канцы слова ці ў сярэдзіне слова перад зычным, перадачы падоўжаных гукаў, правапісе прыставак на з,с, перадачы на пісьме змен у праславянскіх групам *dj, or, ol, er, el*. Фанетычны лад помніка адлюстроўвае наяўнасць у мове гэтага перыяду працэсаў акання, якання, зацвярдзення губных зычных, у пэўных пазіцыях зацвярдзення шыпячых зычных і губных зычных, змены ъ ў е, змены ў пэўных пазіцыях е>о, узнікнення прыстаўных галосных, прыстаўнога в, асіміляцыйных змен па цвёрдасці-мяккасці, звонкасці-глухасці, змен ь, ь ў о, е, поўнагалосных спалучэнняў *oro, olo, ere, ele*.

Іменнае скланенне, уласцівае ў першую чаргу назоўнікам, а таксама іменным формам прыметнікаў і дзеепрыметнікаў, большасці колькасных лічэбнікаў і асобным склонавым формам займеннікаў, уяўляе сабой неаднародную ў адносінах да склонавых канчаткаў сістэму, у якой знайшла адлюстраванне пераважная большасць старажытных флексій. Разам з тым нельга не адзначыць пранікненне канчатка *-у/-ю* ў Р.скл. адз. ліку і М. скл. адз. ліку старажытных асноў на **u* на асновы на **o* ў назоўніках м. і н.роду, канчатка *-ови/-ови* ў Д.скл. адз.л. і канчатка *-ове/-еве* ў Н.скл. мн.л. адушаўлёных назоўнікаў м.роду, канчатка *-овъ/-евъ* назоўнікаў старажытных асноў на **o* ў Р.скл. мн.ліку, уплыў канчаткаў *-амь, -ами, -ахь* старажытных асноў на **a* на іншыя назоўнікі Д.скл., Т.скл. і М.скл. мн. ліку адпаведна, канчатка *-ы* В.скл. мн.ліку на формы Н.скл. мн.ліку м.роду, ужыванне канчаткаў *-а/-я, -у/-ю* ў В.скл. адз. ліку і канчатка *-овъ* у В.скл. мн. ліку як граматычнае выражэнне катэгорыі адушаўлёнасці. У цэлым адлюстраванне на пісьме працэсу уніфікацыі склонавых канчаткаў у сувязі з пераразмеркаваннем назоўнікаў па тыпах скланення ў залежнасці ад родавай прыналежнасці непаслядоўнае, што абумоўлена цесным узаемадзеяннем фанетычнага і этымалагічна-марфалагічнага прынцыпаў правапісу.

Паколькі ўжыванне форм парнага ліку ў Вісліцкім статусе складае 15% ад усіх магчымых выпадкаў, можна сцвярджаць, што на час стварэння помніка працэс страты форм парнага ліку і выцяснення форм Н.-В.скл. парнага ліку формамі Н.скл. мн.ліку (80%) або формамі Р.скл. адз.л. (13%), а форм Р.-М. і Д.-Т.скл. – формамі адпаведных склонаў мн.ліку (75%) завяршыўся.

Атрыбутыўнае скланенне, прадстаўленае займеннымі формамі прыметнікаў і дзеепрыметнікаў, парадкавых лічэбнікаў, большасцю склонавых форм займеннікаў, уяўляе сабой больш упарадкаваную сістэму. У формах адз.ліку адзначаецца супадзенне склонавых канчаткаў м. і н. роду ва ўскосных склонах (акрамя вінавальнага). Тэндэнцыя да уніфікацыі склонавых канчаткаў найбольш паслядоўна выяўляецца ў мн. ліку, дзе амаль ва ўсіх склонавых формах прыметнікі м., ж. і н. роду ўжываюцца з аднолькавымі канчаткамі. Выпадкі ўжывання спрадвечных канчаткаў нешматлікія і датычацца ў асноўным форм н.роду Н. і В. склону, а таксама адзінкавымі выпадкамі ўжывання спрадвечных канчаткаў у Р. і М.скл. мн. л. ж. роду і Д.скл. мн. ліку м.роду.

І ў формах адз. л., і ў формах мн. ліку назіраецца тэндэнцыя да граматычнага выражэння катэгорыі адушаўлёнасці, што адлюстроўваецца ў супадзенні канчаткаў В.скл. з канчаткамі Р.скл. (паказальна, што толькі ў назоўніках м.роду). Склонавыя канчаткі адз.ліку ж.роду адлюстроўваюць характэрны для жывой мовы працэс страты канцавога [э] ў формах Р.скл., Д.скл., М.скл. Царкоўнаславянскі ўплыў у сістэме атрыбутыўнага скланення нязначны і адлюстраваны ў адзінкавых выпадках ужывання канчатка *-а* ў Н.скл. адз. ліку ж. роду, канчатка *-аго* ў Р. і В.скл. адз. ліку м.роду і Р.скл. адз. ліку н. роду. Канчаткі Н.скл. мн.ліку уніфікаваны на ўзор форм м.роду.

Сістэма спражэння дзясловаў характарызуецца ўпарадкаванасцю форм цяперашняга і будучага простага часу, асабовыя канчаткі якіх у сваёй аснове старажытнарускія (напрыклад, канчатак *-тъ* у 3 ас. адз. і мн. ліку). Толькі ў 1 ас. мн. ліку зафіксаваны формы, якія могуць быць патлумачаны іншамойным уплывам на мову помніка (канчаткі *-мо, -мы*).

Формы будучага складанага І часу традыцыйна утвараюцца пры дапамозе дзясловаў *имати* і *хотети*, аднак відавочнай з'яўляецца тэндэнцыя да ўжывання абстрактнай звязкі *быть*.

Формы будучага складанага II у помніку адзінкавыя і ў большасці выпадкаў замяняюцца формамі будучага простага ці будучага складанага І часу або

формах і ўмоўнага ладу.

У сістэме прошлых часоў дзеяслова дамінуюча становішча займае перфект, пераважная большасць форм якога ўжываецца без дзеясловазвязкі. Выпадкі ўжывання форм аорыста нешматлікія, імперфект і плюсквамперфект ў помніку не адзначаны.

Хаця зафіксаваныя формы ўмоўнага ладу маюць традыцыйнае выражэнне праз дзеяслоў-звязку ў форме аорыста, якая застыла ў форме 2-3 ас. адз. ліку, і дзеепрыметніка на *-л-* (зафіксаваны толькі 1 выпадак ужывання звязкі ў форме 1 ас. мн. ліку: *абыхомъ*), аднак у тэксце назіраецца тэндэнцыя да іх замены даданымі часткамі ўмовы.

Асаблівасцю Вісліцкага статута як дзелавага дакумента можна патлумачыць і нешырокае выкарыстанне ў ім форм загаднага ладу, прычым таксама назіраецца тэндэнцыя да перадачы значэння імператывунасці з дапамогай іншых граматычных сродкаў.

Як асаблівасць ужывання іменных форм дзеяслова трэба адзначыць: пераважнае выкарыстанне суфікса *-ть-* у інфінітывах; адсутнасць супіна; пашырэнне дзеепрыметнікаў зал. стану прошл. часу; абмежаванае выкарыстанне дзеепрыметнікаў цяп. часу зал. і незал. стану і іх шырокая замена апісальнымі зваротамі; фарміраванне дзеепрыслоўяў на базе дзеепрыметнікаў незал. стану цяп. і прошл. часу ж. роду адз. ліку.

Іменныя формы прыметнікаў і дзеепрыметнікаў ужываюцца ў помніку пераважна ў функцыі выказніка, у той час як займенныя формы – у функцыі азначэння. Выпадкі адваротнага ўжывання гэтых форм нешматлікія і не складаюць у помніку сінтаксічнай нормы.

Як асаблівасць ужывання займеннікаў у тэксце трэба адзначыць энклітычныя формы Д.скл. асабовых займеннікаў 1 ас. і В.скл. зваротнага займенніка; ужыванне форм *тобѣ, собѣ* ў Д.скл.; панаванне ў Н.скл. адз. ліку форм *тотъ, то* пры нешырокім выкарыстанні форм *той, тое*; уплыў займеннікаў мяккай разнавіднасці на займеннікі цвёрдай і змешанай разнавіднасці, які выявіўся ў формах мн. ліку ўказальных, азначальных і пытальна-адносных займеннікаў, пры адсутнасці перадачы на пісьме ўплыву форм Т.скл. на М.скл. адз. ліку.

У сістэме лічэбніка варта адзначыць ужыванне лічэбніка *одинъ* у функцыі іншых часцін мовы; шырокае абзначэнне колькасных і парадкавых лічэбнікаў з дапамогай літар; уніфікацыю форм Н.скл. лічэбнікаў *три, четири* на ўзор форм ж. роду; канчатковае ператварэнне слова *десяте* ў суфікс *-дцать* (*-дцеть*), *-надцеть*. Як асаблівасць ужывання лічэбніка *два* трэба адзначыць яго пераважнае спалучэнне з формамі мн. ліку, хаця ў асобных выпадках зафіксаваны формы парнага ліку (найперш гэта датычыцца назоўнікаў н. роду). Пра страту парнага ліку як граматычнай катэгорыі сведчыць і факт ужывання форм назоўнікаў парнага ліку з лічэбнікамі *три, четири*. Такім чынам, усе зафіксаваныя формы парнага ліку назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў – вынік уплыву традыцый пісьма.

Не выяўлена істотных асаблівасцей у параўнанні са старажытнарускай мовай ва ўжыванні ў помніку прыслоўяў, асноўнымі спосабамі ўтварэння якіх з'яўляюцца суфіксальны, прыставачна-суфіксальны спосабы і складанне. У межах гэтай часціны мовы іншамоўны ўплыў асабліва адчувальны ў групе якасных адпрыметнікавых прыслоўяў на *-е* і ў формах найвышэйшай ступені параўнання, якая ўтвараецца з дапамогай прыстаўкі *на-*, а таксама акалічнасных прыслоўяў часу на *-кrotъ*, што звязана з польскім уплывам. Прыслоўі з'яўляюцца базай для папаўнення службовых часцін мовы – прыназоўнікаў, злучнікаў, часціц.

Лексічная сістэма помніка налічвае 1265 лексічных адзінак, агульная

колькасць ужывання якіх перавышае 11 тысяч. Тэматычны аналіз лексікі паказвае, што ў помніку прадстаўлены ўсе асноўныя тэматычныя групы: юрыдычна-канцылярская, грамадска-палітычная, сацыяльна-эканамічная, бытавая, ваенная, канфесійная лексіка, лексіка, якая характарызуе чалавека ў фізічных і псіхічных адносінах.

Юрыдычна-канцылярская лексіка займае асноўнае месца ў лексічнай сістэме помніка, што абумоўлена яго юрыдычным зместам. Дадзеную тэматычную групу складаюць пераважна лексічныя адзінкі, значэнне якіх у кантэксце тэрміналагізуецца. Акрамя слоў з дэнататыўным значэннем, у якасці тэрмінаў шырока выступае дзеяслоўная лексіка, сярод якой прадуктыўнасцю вылучаюцца дзеясловы руху і маўлення. Тэрміналагічнае значэнне набываюць таксама і асобныя абстрактныя аддзяслоўныя назоўнікі (пераважна з суфіксамі *-ні-, -ств-, -ость-*).

Шматпланавасцю юрыдычных артыкулаў Вісліцкага статута абумоўлена шырокае выкарыстанне ў ім грамадска-палітычнай, сацыяльна-эканамічнай, бытавой лексікі і лексікі, якая характарызуе чалавека ў фізічных і псіхічных адносінах. Нешматлікая ў тэксце дакумента толькі ваенная і канфесійная лексіка. Пераважная большасць лексічных адзінак на любым тэматычным узроўні характарызуецца ўстойлівасцю лексічнага значэння і монасемантычнасцю.

Паводле сваёй структуры лексічныя адзінкі помніка падзяляюцца на сінтэтычныя (яны колькасна пераважаюць) і аналітычныя. Аналітычныя лексічныя адзінкі ўтвараюцца па мадэлях "прыметнік (дзеепрыметнік) + назоўнік" або "дзеяслоў + назоўнік" (*права поживать, уставілі (уложілі) право, уставленийі закон, под віною держать, удовіи столец*) і сустракаюцца ў юрыдычна-канцылярскай, сацыяльна-эканамічнай і грамадска-палітычнай лексіцы. Дадзеныя спалучэнні характарызуюцца сінтаксічнай і семантычнай устойлівасцю і канструктыўнай абумоўленасцю.

Тэрміналагічная сістэма Вісліцкага статута складаецца з назоўнікаў і субстантывавальных прыметнікаў і дзеепрыметнікаў з тэрміналагічным значэннем; дзеясловаў, у якіх семантычны аб'ём звужаўся да абазначэння канкрэтнага дзеяння ці працэсу і характарызуецца адназначнасцю ў межах свайго семантычнага поля. У складзе састаўных найменняў прыметнікі выконваюць сэнсаадрознівальную, дыферэнцыруючую функцыю.

Разнастайныя якасці дзеянняў ці стану абазначаюць прыслоўі, пераважная большасць якіх утворана ад прыметнікаў, назоўнікаў і лічэбнікаў.

У межах асобных тэматычных груп парадыгматычныя адносіны выражаны слаба; семантычнай шматпланавасцю характарызуюцца нешматлікія лексічныя адзінкі (*суд, вина* і некат. інш.); варыянты ў межах дзеяслоўнай лексікі звязаны з дадатковымі значэннямі закончанасці-незакончанасці дзеяння, інтэнсіўнасці яго праяўлення.

Мова помніка вытрымана ў строгім афіцыйна-дзелавым стылі і характарызуецца адсутнасцю вобразных сродкаў і экспрэсіі.

Паводле генетычнай характарыстыкі 73% лексічных адзінак помніка спрадвечна беларускія. Асноўную частку іншамоўнай лексікі складаюць паланізмы і запазычаныя пры пасрэдніцтве польскай мовы германізмы і лацінізмы; грэцызмы і цюркізмы ў мове помніка нешматлікія. Характэрнай асаблівасцю Вісліцкага статута як помніка беларускай дзелавой пісьменнасці XV ст. з'яўляецца наяўнасць у ім значнай колькасці царкоўнаславянства, што сведчыць аб дастаткова моцных царкоўнаславянскіх лексічных традыцыях у мове беларускай дзелавой пісьменнасці ранняга перыяду. Ужыванне запазычаных лексічных адзінак не прырэчыць агульным тэндэнцыям і

заканамернасцям функцыянавання старабеларускай лексікі, што праяўляецца ў іх шырокіх дэрывацыйных магчымасцях.

Такім чынам, прыналежнасць Вісліцкага статута да помнікаў дзелавай пісьменнасці ранняга перыяду, шырокі ахоп розных бакоў жыцця грамадства абумовілі адлюстраванне ў мове дакумента фанетычных, марфалагічных, лексічных асаблівасцей жывой народнай мовы. Разам з тым кніжныя прыёмы пісьма, на якія абаяліся пісцы, прывялі да варыянтнасці моўных сродкаў на ўсіх ўзроўнях мовы помніка.

Маючы агульнадзяржаўнае прызначэнне, пераклад Вісліцкага статута паслужыў прыкладам адбору графічных, арфаграфічных, марфалагічных, лексічных сродкаў выражэння, з'явіўся ўзорам літаратурна-пісьмовай мовы старабеларускага перыяду і садзейнічаў яе далейшаму ўзбагачэнню і ўдасканаленню.

ЛІТАРАТУРА

1. **Wandas Adam.** Język staroruskiego przekładu polskich statutów ziemskich Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1966. С. 9-10.
2. **Булыка А.М.** Іншамоўныя лексічныя элементы ў Вісліцкім статуце // Беларуская лінгвістыка, 1974. Вып. 5. С. 52-57.
3. **Roman Stanisław i Vetulani Adam.** Ruski przekład polskich statutów ziemskich z rękopisu moskiewskiego. Wrocław-Kraków, 1959.

S U M M A R Y

The article is devoted to the complex analysis of language features of the Visitsky statute, one of the most significant Old Belarusian writings. The author examines the history of the creation of the statute, its role in the formation of the legislation of the Great Lithuanian principedom, analyzes the major paleographic, graphic, spelling, morphological, lexical features.

Поступила в редакцию 31.01.2002